

Zijn wie je bent dankzij Gods genade - Sola gratia I

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1^e schriftlezing: Psalm 84

2^e schriftlezing: 1 Korintiërs 15, 1-11

3^e schriftlezing: Lucas 4, 14-22

Inleiding

Misschien ben je niet altijd blij met je afkomst, je jeugd, of met dat wat je ouders je hebben meegegeven in het leven. In het vijftiende hoofdstuk van zijn eerste brief aan de jonge kerk van Korinthe blikt de apostel Paulus terug op zijn eigen geloofsontwikkeling. Hij is dankbaar omdat hij beseft dat hij is wie hij is dankzij Gods genade. Wat is toch deze identiteit die je niet zomaar kunt doorgeven, maar die ieder van God zelf mag ontvangen? In deze maanden staat er telkens een fundamenteel begrip uit de reformatie in onze diensten centraal. Dit is de eerste dienst bij het maandthema Door genade alleen, 'Sola gratia'.

Thema: Zijn wie je bent dankzij Gods genade.

Gemeente van Christus,

Misschien ben je niet altijd blij met je afkomst, je jeugd, of met dat wat je ouders je hebben meegegeven in het leven. Veel van de levenssfeer waarin een mens opgroeit is aan zijn of haar ouders ook weer aangereikt door een eerdere generatie. Dat gaat zo met allerlei gewoontes en gebruiken, niet alleen met fijne eigenschappen, maar ook met nare trekjes? en vaak ook met zoiets bijzonders als het geloof in God. Maar niets is vanzelfsprekend. Er zijn telkens bij het overdragen ook veranderingen. Bijna niemand is er, die alles zomaar aanvaardt. Sommigen gaan in verzet. Anderen veranderen heel geleidelijk. En soms gebeurt er iets, dat je hele geestelijke erfenis in één keer op zijn kop zet.

In het vijftiende hoofdstuk van zijn eerste brief aan de jonge kerk van Korinthe blikt de apostel Paulus terug op zijn eigen geloofsontwikkeling. Hij is dankbaar, omdat hij, zoals hij zelf zegt, beseft dat hij is wie hij is dankzij Gods genade. Hoofdstuk 15 van de eerste brief van de apostel Paulus aan de Korintiërs staat bekend als de climax van de brief, ja eigenlijk het hart van de theologie van Paulus. Maar het is allemaal heel persoonlijk gekleurd. Het is een lang hoofdstuk. Wij hebben er vroeger in de Regenboogkerk in de Paastijd van 2013 een keer een serie van acht diensten en preken aan gewijd, waarvan ook een boekje is gemaakt.¹ De kern is dat de betekenis van de opstanding van Christus wordt gezocht en gevonden in de kwaliteit van het leven van hen die in hem geloven. Met andere woorden dat Christus leeft, is zichtbaar in

het leven van mensen als een Godsgeschenk. Paulus illustreert dat aan zijn eigen leven. Maar ieder mens op zich deelt, gelooft hij, in dit geheim. Samen zijn mensen het levende lichaam van Christus op aarde. Zo blijkt het geloof in de opstanding geen steriel geloofsartikel en ook geen speculatieve idee over het hiernamaals. Het wordt door Paulus betrokken op de tastbare werkelijkheid in de wereld, die hij van ingrijpend kwaliteit ziet veranderen. God ziet hij niet langer als een strenge rechter, maar als een liefdevolle ouder die het leven van zijn kinderen wil. God is als een vader of een moeder, die niets anders doet dan de kinderen te voeden met dat wat ze nodig hebben, net als bij de zwaluwen aan de dakrand van de tempel waar Psalm 84 van spreekt. In het Midden Oosten zijn vandaag nog altijd aan de dakranden van tempels en andere gebouwen, die knap gebouwde nesten met jongen zichtbaar.

Wat begint met de persoonlijke ervaring van de verschijning van de verrezen Heer, wordt een verhaal dat wordt overgeleverd. Dat wordt betrokken op concrete en actuele problematiek van de gelovige en van de gemeente. Via het beeld van de stervende graankorrel, die juist door te sterven vrucht draagt, loopt het daarna uit op een eschatologisch perspectief. Dat laatste wil zeggen dat Paulus uitziet naar wat God in de toekomst gaat doen. Dat is voor hem meteen de begrenzing van wat Paulus zelf te doen heeft. De laatste dingen mogen met een gerust hart aan de Eeuwige worden overgelaten. Paulus heeft die dingen los te laten. Hijzelf is niet de norm. De gedaanteverandering van de graankorrel, sleutel naar wat er met Christus gebeurt, betreft Paulus vervolgens ook op zijn eigen leven. Hij gelooft het vast. 'Wij zullen veranderd worden.' Deze metamorfose heeft gelovigen de eeuwen door gefascineerd.

Dood, waar is je overwinning?

Dood, waar is je angel?

U kent vast wel de triomferende wijze waarop Händel deze woorden verwerkte in 'The Messiah':

Death, where is thy victory?

Death, where is thy sting?

Prachtige muziek, maar sommigen klinkt het

behoorlijk overmoedig in de oren. Zij kennen de macht van de dood. Het is belangrijk dat wij deze macht niet ontkennen. Dat wil niet zeggen dat de doorvertaling in alle tijden precies dezelfde was. Er zijn inderdaad tijden, plaatsen geweest en er zijn nog altijd groepen en kerken en componisten als Händel, die het volle accent op de lichamelijke wederopstanding hebben gelegd. Het lege graf staat dan centraal. Zo is er in de geloofsbelijdenis sprake van ‘wederopstanding des vlezes’. De overwinning op de dood mondt dan uit in eeuwig leven. Ik wil daar met veel respect mee omgaan, ook al verzetten zowel mijn ervaringswerkelijkheid als mijn verstand zich tegen het ontkennen van de dood. Ook dat kan en wil ik niet negeren.

Ondertussen zien we in het Nieuwe Testament zelf al verscheidenheid in interpretaties en ervaringen rond de overwinning op de dood. Zo kent de apostel Paulus zelf niet de traditie van het lege graf. Hij raakt het maar heel even aan en geeft daarvan verder in zijn brieven nauwelijks blijk. Het lege graf van Christus speelt een belangrijke rol in de evangeliën. Maar die zijn later geschreven. De overlevering waar Paulus van spreekt is die van de verschijningen van de opgestane Heer. Precies in het eerste gedeelte van 1 Korintiërs 15 somt Paulus ze op.² Hij kent allerlei verhalen van mensen die Jezus na zijn dood hebben gezien, te beginnen bij de twaalf leerlingen. Hij noemt niet Maria Magdalena, maar wel meer dan vijfhonderd broeders. (De zusters zijn er bijgeplaatst in de Nieuwe Bijbel Vertaling, zoals op zoveel plaatsen. Ze waren er natuurlijk wel.) Paulus noemt Jacobus en andere apostelen. En tenslotte noemt hij zichzelf en ongetwijfeld denkt hij daarbij aan zijn ervaring, toen hij op weg was naar Damascus. Wat was dan die verschijning? We lezen het in Handelingen 9, 3-7:

Toen hij onderweg was en Damascus naderde, werd hij plotseling omstraald door een licht uit de hemel. Hij viel op de grond en hoorde ene stem tegen hem zeggen: ‘Saul, Saul, waarom vervolgt je mij?’ Hij vroeg: ‘Wie bent u, Heer?’ Het antwoord was: ‘Ik ben Jezus, die jij vervolgt.’

Paulus, heet op dat moment nog Saulus. Hij was de zoon van een Romein die met een Joodse vrouw getrouwd was. Misschien verklaart dat psychologisch iets van het fanatisme waarmee hij het Jodendom wilde zuiveren. Wil hij zo zichzelf zuiveren? In ieder geval, Joden die in Jezus geloven horen er volgens hem niet te zijn. Saulus ontwikkelt zich tot een soort inquisiteur. Hij laat hen te Jeruzalem uit hun huizen sleuren, oppakken en gevangen zetten.³ Deze Saulus is het die als hij op weg is naar Damascus om daar hetzelfde te doen, zich door Christus zelf tot de orde

roepen met de woorden van David toen deze door koning Saul werd vervolgd.⁴ Het is duidelijk dat Saulus, die de naam droeg van de eerste koning van Israël, een vernederende ervaring beleeft, waarna hij Paulus gaat heten. Hij valt. Op afbeeldingen valt hij vaak van zijn paard. Maar dat staat er in de tekst niet bij. In ieder geval, hij valt en raakt voor een hele tijd verblind. Saulus had een koninklijke naam. Maar Paulus betekent: de kleine, de geringe of de nederige. Het is alsof hij, net als zijn naamgenoot uit het Oude Testament, eerst van zijn troon moet komen, om te kunnen beleven wat de betekenis is van Gods genade. Die betekenis hangt nauw samen met wat het betekent dat Jezus leeft. Paulus ervaart een licht en hoort een stem die tot hem spreekt en hem ter verantwoording roept over zijn daden. Maar de mannen die hem vergezelden, horen alleen maar een stem en verder niets. Niets wijst erop dat zij zich aangesproken voelen.

Toch ligt hier, in deze ervaring, het fundament van de nieuwe identiteit van Paulus, zodat hij later kan zeggen: ‘Alleen dankzij Gods genade ben ik wat ik ben.’⁵ In de prediking van het Nieuwe Testament is Paulus zodoende een voorbeeld voor de lezers bij uitstek geworden. Niet iedereen zal zo’n radicale wending in zijn of haar geloofsleven beleven, maar de wijze waarop Paulus de betekenis van Gods genade voor zijn leven heeft beschreven, heeft velen geraakt in het hart. Nadrukkelijk presenteert de apostel zich als iemand die, veel later dan anderen, de verschijning van de opgestane Heer gewaar werd. Juist zo staat hij dichtbij de latere lezers, in zekere zin dichtbij ons.

Genade is geen gemakkelijk te begrijpen woord. Genade is edelmoedigheid, gunst, maar ook een uitdrukking van liefde. Het wordt ook wel vertaald met vergevingsgezindheid of met het ouderwetse, maar mooie woord ‘goedertierenheid’. Genade heeft vaak de milde betekenis van iemand het leven te gunnen. Misschien komen wij er nog het dichtste bij door te kijken naar Jezus, hoe hij optrad, mensen aankeek en met hen omging waardoor zij werden bemoedigd en Gods glans in hun leven gingen herkennen.⁶ Te Nazareth verkondigt Jezus het genadejaar van God. Hier wordt in de tekst een ander woord voor genade gebruikt, maar er is wel degelijk verband.⁷ In het profetenboek Jesaja al, dat door Jezus wordt voorgelezen, is het een blijde aankondiging van een doorbraak van de kracht van Gods koninkrijk. ‘Genade’ is daarbij een woord waarin iets heel wezenlijks van God zelf wordt uitgedrukt. God spaart de onvolkomen mens en heeft voor hem of haar een opdracht die bij hem of haar past in het leven. Die mens die Paulus was, ontdekte dat hij het zelf niet verdiende, niet kon verdienen, maar ook niet hoefde te verdienen. Gods genade bevrijdde hem. Gods genade bevrijdde hem ten diepste van zijn verslaving aan zijn eigen wil.

De energie die zo vrijkwam, stelde Paulus, zo kijkt hij er zelf in ieder geval in de eerste brief aan de Korintiërs op terug, in staat om de kerk te gaan opbouwen in plaats van af te breken. Genade is onverdiende gunst van Godswege. Alleen zo ervaart Paulus dat zijn inzet voor de kerk een heel andere kwaliteit heeft gekregen, dan zijn eerdere fanatieke pogingen tot zuivering van het Jodendom.⁸ Die gingen gepaard met geweld en werden gemotiveerd door een ideaal van perfectie waar mensen, inclusief hijzelf, aan kapot gingen.

De opstandingskracht van Christus waardoor Paulus zich nu geïnspireerd is gaan voelen, bewerkt een heel andere gemeenschap. De kerk waar Paulus nu voor werkt, is een gemeente van Christus waar de liefde centraal is gezet. Daar hebben mensen geduld met elkaar en concentreren zij zich op de liefde van God, in plaats van een perfectionistisch heiligingsideaal. Toch is het naar lichaam en temperament dezelfde Paulus. En toch blijven het ook allemaal mensen die, met hun fouten en gebreken, samen aan die kerk gestalte geven. Misschien is het juist omdat Paulus dit beseft, dat hij zo'n grote nadruk legt op Gods genade die het allemaal mogelijk maakt.

Voor reformatoren uit de 16e eeuw, als Calvijn, Beza en Zwingli, leed het geen twijfel: Zonder Gods genade géén gemeente van Christus: 'Sola gratia', door genade alleen.⁹ Dat wilden zij van Paulus leren. Mensen kunnen nog zo graag het goede willen doen, zij verliezen zich in hun eigen ijver als het daarbij blijft. Wij vinden dat misschien een beetje negatief. Wij hebben gauw het gevoel dat er vanuit de theologie tekort gedaan wordt aan de capaciteiten van mensen. Wij kunnen heus wel wat goeds. Natuurlijk is dat zo! Een boek dat pas verscheen, hier in Hilversum, en dat gaat over economie en ethiek, heeft als titel 'Doing the right thing', vrij vertaald: 'Het goede te doen'.¹⁰ Natuurlijk kan dat.

Toch, voor mensen die een licht zien en een stem

horen, staat Gods genade aan de oorsprong, waarna onze daden volgen. Niet alleen het doel of wat je doet, de manier waarop is wezenlijk. Zodoende wordt onze wil gaandeweg gevormd. Wij staan in een traditiestroom. Er is ons zoveel aangereikt. Dat hebben we niet zelf allemaal bedacht. Veel van wat onze ouders ons leren kunnen we niet gebruiken, veel ook wel. Maar het belangrijkste krijgen we niet van onze ouders. We krijgen het ook niet slechts één keer. Er wordt telkens opnieuw een geheim aan ons toevertrouwd. Dat is geen functioneel instrument om zelf beter van te worden. Je kunt het niet 'gebruiken'. Het neemt jou in dienst, op een mystieke wijze.

Met die onschatbare bron die wij God noemen, wordt vaak heel slordig omgegaan, niet alleen vandaag. Maar het is die bron die ons in staat stelt weerstand te bieden aan talloze krachten die op ons inwerken en die dreigen ons mee te zuigen in materialisme; in het vereren van mensen met macht; in het neerkijken op hen die in deze wereld aan het kortste eind hebben getrokken en in het overschatten van ons eigenbelang. Die overwinning op de macht van de dood, schept ruimte. Dat is ruimte om te leven als een bevrijd kind van God. Dat is een identiteit die je niet zomaar kunt doorgeven, maar die ieder van God zelf mag ontvangen. Zo ben je wie je bent, dankzij Gods genade. Amen.

Uitzending en zegen

Als jullie vanhier gaan, wees je ervan bewust dat je rijk gezegend bent. In Gods genade benoemen wij de levensruimte die ons dagelijks om niet wordt geschonken. Daar horen daden bij waarin zijn koninkrijk wordt gebouwd. God stelt ons allen daartoe in staat, eenieder op de wijze die bij hem of haar past.

De genade van onze Heer Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de heilige Geest,
is met jullie allen.

Noten

¹Jurjen Zeilstra, Heleen Weimar en Christine van den End, 'Opstanding. Acht preken in de tijd van Pasen', Hilversum 2013.

²Het Griekse woord voor overlevering is 'paradosis'. Het is een heel belangrijke idee als het gaat om de traditie waar een geloofsgemeenschap van leeft.

³Handelingen 8,3.

⁴Cf. 1 Samuël 26,18.

⁵1 Korintiërs 15,10a.

⁶Schlumberger, L., *Dieu, l'absence et la clarté. Essai sur la pertinence du protestantisme*, Lyon 2004, 49: 'Si la présence des termes de la famille de charis est relativement fréquente dans le Nouveau Testament, elle est très inégalement répartie et essentiellement paulienne. Autrement dit, la notion de grâce désigne rarement un événement particulier, situé, ponctuel. Elle caractérise le projet de Dieu en Jésus-Christ

et a donc une valeur fondamentalement christologique. D'une certaine manière, Jésus est la grâce; la grâce de Dieu est cette personne-là. Et donc, comme une irruption voulue par Dieu, inexplicquée, et non pas obtenue ou acquise par des hommes.'

⁷Grieks: 'eniauton dektion'. Hebreeuws: 'sjanat-ratson'.

⁸Achter het bijbelse gebruik van het Griekse 'charis' in de LXX en in het Nieuwe Testament, staan Hebreeuwse woorden als 'chesed' (genade/liefde) en 'chen' (gunst).

⁹Cf. Schrage, W., *Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament*, VIII/4, *Der Erste Brief an die Korinther (1 Kor.15,1-16,24)*, Neukirchen-Vluyn 2001, 105-106.

¹⁰Klamer, A., *Doing the Right Thing. A Value Based Economy*, Hilversum/London 2016

Dit werk valt onder een Creative Commons "Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 4.0 Internationaal" licentie.

